

NA POLITIEKE VRIJHEID OOK ECONOMISCHE VRIJHEID?

Tekst: Eduard van Scheltinga Illustratie: marcelkoopman.nl ©

‘Keuze is geen vrijheid, echte vrijheid is de mogelijkheid om de keuzeopties te veranderen’, sprak de Sloveense filosoof Slavoj Zizek op 28 mei in de Amsterdamse Westerkerk. Om meer economische vrijheid te verkrijgen wil de SP de economie democratiseren door de zeggenschap van werknemers over hun werk te vergroten. In dit artikel probeer ik een paar lessen te trekken uit twee initiatieven voor democratisering op de werkvloer in de zorg: Buurtzorg en Helpgevoon.

Sinds 1919 hebben we politieke vrijheid. Sinds dat jaar kunnen alle volwassen mannen en vrouwen stemmen, verkozen worden en een partij oprichten. Sinds dat jaar hebben alle volwassen Nederlanders formeel de vrijheid om het politieke landschap te veranderen. Maar hoe staat het met onze economische vrijheid? De werkers van Nederland zijn immers het grootste gedeelte van de week gebonden aan wat ze wel of niet mogen doen van hun managers.

DE COÖPERATIEVE BEWEGING

Volgens velen staat Engeland aan de wieg van de coöperatie. Aan het einde van de achttiende eeuw werden daar coöperatieve meelfabrieken geopend. De welgestelde Robert Owen zag voordelen in deze arbeidsverhoudingen en stelde het Britse parlement in 1816 voor om coöperatieve gemeenschappen op te richten. Het idee was om zelfvoorzienende democratische gemeenschappen te stichten waar mensen samen woonden, werkten en zich konden ontspannen. In de praktijk maakte dit idee plaats voor coöperatieve winkels, waar werkers en consumenten lid van waren en die door hen gezamenlijk op democratische wijze bestuurd werden. Een bekend voorbeeld is de *Rochdale Society of Equitable Pioneers*, die in 1844 werd opgericht. De winst die de winkel maakte werd aan het einde van het

jaar uitgekeerd aan de eigenaars: de werkers en consumenten. De coöperatieve beweging kende een bloeiperiode rond 1860 dankzij de steun van socialistische partijen en vakbonden. Deze beweging bleef lang bestaan, maar rond de jaren zeventig van de vorige eeuw raakte zij in verval. Coöperaties sloten hun deuren of verminderden hun democratische zeggenschap.

De laatste paar jaar lijken coöperaties weer aan een opmars bezig. Het VPRO-programma Tegenlicht wijdde er onlangs nog een aflevering aan en coöperaties zelf hebben het over een nieuwe beweging. Er wordt zelfs gesproken over ‘de nieuwe economie’. Is er inderdaad sprake van een nieuwe coöperatieve beweging? Sinds 2007 houdt het CBS cijfers bij over het aantal coöperaties in Nederland. Waren er in 2007 nog 1.285 coöperaties, dit jaar zijn er al 2.005 bedrijven als coöperatie geregistreerd. Dat is een flinke groei, maar het aantal andere geregistreerde bedrijven is net zo snel gegroeid. Daardoor is het aandeel van coöperaties in de economie vrijwel onveranderd gebleven: rond de 0,13 procent. Daarbij moet opgemerkt worden dat er sinds 2007 een grote groei van het aantal eenmanszaken is. Dat zijn lang niet allemaal mensen die uit vrije wil zzp’er geworden zijn. Daar zitten bijvoorbeeld postbodes tussen die eerst ontslagen zijn en dan hetzelfde werk doen als zzp’er, maar dan voor een stukloon en met een bus die ze zelf moeten aanschaffen. Als je rekent met hetzelfde aantal eenmanszaken als in 2007, dan zou het aandeel coöperaties nu 0,19 procent zijn. Dat is nog steeds erg weinig, maar betekent wel een lichte groei.

Deze cijfers laten zien dat er nog geen sprake is van een derde coöperatieve golf en we moeten ons ook afvragen hoe democratisch deze coöperaties

zijn. Bedrijven zoals Rabobank, Achmea en Coop staan ook geregistreerd als coöperatie, maar die blinken niet direct uit in zeggenschap op de werkvloer. Bij Coop kreeg het winkelpersoneel bijvoorbeeld geen overuren uitbetaald, ondanks dat ze hierover meerdere keren bij hun leidinggevenden aan de bel getrokken hadden. Pas na een tijd actie voeren, met ROOD samen, kregen de supermarktmedewerkers loon naar werken. We moeten ook niet vergeten dat het woord ‘coöperatie’ alleen maar slaat op wie juridisch de eigenaar is. Het is niet meer dan een rechtsvorm.

DEMOCRATISCH WERKEN BIJ BUURTZORG EN HELPGEVOON

De zorgorganisatie Buurtzorg is een stichting waarbij de werknemers veel zeggenschap op de werkvloer hebben. Zij zijn georganiseerd in zelfsturende wijkteams. Per team zijn de zorgwerkers volledig verantwoordelijk voor de zorg die ze verlenen. Ik sprak hierover met de directeur van Buurtzorg, Jos de Blok. Ik vroeg hem waarom Buurtzorg een stichting is en geen coöperatie. Hij legde me uit dat Buurtzorg een centraal kantoor heeft dat de wijkteams faciliteert. Vijfendertig medewerkers verrichten de administratieve handelingen voor negenduizend zorgwerkers. Hij vertelde dat hij uit eigen ervaring weet dat zorgwerkers vooral gewoon zorg willen verlenen. Volgens hem hebben zij niet de behoefte om zich bezig te houden met contracten of financiën. Dit is een belangrijk verschil met een werknemerscoöperatie, waarbij de leden hier wel verantwoordelijk voor zijn. ‘Mensen willen vooral eigenaar zijn van hun werk en niet per se van het bedrijf’, aldus Jos de Blok. De wijkteams van Buurtzorg bestaan uit 10 tot 12 gelijkwaardige werkers. Ze beslissen per team zelf hoeveel patiënten ze hebben, hoe ze de zorg verlenen en welke medewerkers ze aannemen. Nieuwe zorgwerkers bij

Buurtzorg vragen zich vaak af hoe het kan dat andere organisaties zo weinig hart hebben voor hun personeel. Jos de Blok zegt daarover: 'Overal zetten managementstructuren mensen onder druk gezet om productie te draaien. Wij zeggen tegen onze werkers, kijk wat je nodig hebt en zorg dat je over je eigen werk tevreden bent.'

Een ander democratisch initiatief is Helpgewoon. Deze zorgcoöperatie is onlangs van start gegaan in Oude IJsselstreek. De zorgwerkers die ik daar sprak vertelden gepassioneerd over hun organisatie: sinds ze van het juk van hun managers bevrijd zijn, ervaren zij een grotere vrijheid in hun werk, maar ook in hun persoonlijk leven. Niet langer zien zij zichzelf als monddode radertjes in een mechanisch geheel, maar als mensen die verantwoordelijkheid dragen voor het hele bedrijf. Als coöperatielieden zijn de werkers allemaal eigenaar van het bedrijf en daarmee ook verantwoordelijk voor de gehele bedrijfsvoering. Ze houden zich vooral met zorg bezig, maar ook met de publiciteit en de administratie. Naar eigen zeggen ervaren ze vooral vrijheid in hun werk, omdat ze voor het gehele bedrijf verantwoordelijk zijn. Helpgewoon is lid van de moedercoöperatie Gewoon-

doen. Andere leden zijn Schoongewoon (in de schoonmaakbranche) en binnenkort Klusgewoon. Gewoondoen probeert nieuwe democratische initiatieven op te zetten en te ondersteunen. Eén van de kernregels van de coöperaties die zijn aangesloten bij Gewoondoen, is dat ze niet te groot mogen worden. Elke coöperatie bestaat daarom uit 20 tot 25 mensen. Zo kan de zeggenschap van alle werkers gegarandeerd worden. Nieuwe werkers krijgen na een tijdelijk contract meteen een vast contract. Interessant aan Helpgewoon is dat het initiatief om de zorgcoöperatie op te richten vanuit het gemeentebestuur gekomen is. Een aantal zorgwerkers werd bij elkaar gehaald en met de hulp van Gewoondoen van Remmelt Schuurring werd Helpgewoon opgericht.

NA POLITIEKE VRIJHEID DE ECONOMISCHE VRIJHEID?

Buurtzorg en Helpgewoon roepen een filosofische vraag op. Is er sprake van economische vrijheid wanneer je eigenaar van je werk bent of alleen wanneer je eigenaar van het hele bedrijf bent? Zonder deze vraag nu

direct te willen beantwoorden, laten Buurtzorg en Helpgewoon in elk geval zien hoe we binnen een kapitalistisch systeem toch kunnen werken aan een menselijke economie. Om eigenaar van je werk te zijn, moet je als werker in de eerste plaats een vast contract kunnen krijgen. Zonder vast contract heeft het immers geen zin om te spreken over eigenaar zijn van je werk. Onze strijd voor fatsoenlijke contracten is daarom al een stap in de goede richting. Maar Helpgewoon laat zien dat we ook verder kunnen gaan. Het initiatief om de zorgcoöperatie op te richten is in Oude IJsselstreek door het gemeentebestuur genomen. In de plaatsen waar de SP in de gemeente meebestuurt zouden wij dit voorbeeld kunnen volgen. Zo zetten we een concrete volgende stap in de richting van democratisering van de economie. In 1919 dwongen we onze politieke vrijheid af. Nu nog onze economische vrijheid.

Meer informatie over Buurtzorg en Helpgewoon:
buurtzorgnederland.com
www.helpgewoon.com